

Maiju Korteniemi ja Aino Leppänen

”Yhdeksän kuukautta eskarilaisen silmin”

Toiminnallisen tuokion mallin luominen ja testaus

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Kätilö

Hoitotyö

Kehittämistyö

29.4.2014

Tekijä(t) Otsikko	Maiju Korteniemi ja Aino Leppänen "Yhdeksän kuukautta eskarilaisen silmin" Toiminnallisen tuokion mallin luominen ja testaus
Sivumäärä Aika	24 sivua + 6 liitettä 29.4.2014
Tutkinto	kätilö
Koulutusohjelma	hoitotyön koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	kätilötyön suuntautumisvaihtoehto
Ohjaaja	Lehtori Pirjo Koski
<p>Kätilöopinlojen loppuvaiheeseen kuuluvan seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistyömme tavoitteena oli luoda ja testata esikouluikäisten terveyskasvatukseen soveltuvaa mallia oppimistuokiosta, jossa havainnollistetaan ihmisen kehitystä ja kasvua kohdussa hedelmöityneestä munasolusta vastasyntyneeksi. Lisäksi tarkoituksena oli tuottaa ideoita seksuaalikasvatukseen toteuttamiseen alle kouluikäisille lapsille. Projektin yhteydessä tuotettujen havaintomateriaalien toivotaan antavan työkaluja kyseisen aiheen käsittelyyn esiopetuksessa.</p> <p>Tietämyksemme perusteella seksuaalikasvatusta ei suunnitelmallisesti toteuteta päiväkodeissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Stakes 2005) tai Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2010) ei kummassakaan ole mainintaa seksuaalikasvatuksesta tai seksuaaliterveydestä suunnitelman sisältöalueena. Terveys on kuitenkin nostettu yhdeksi orientaatioksi Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. WHO:n dokumentissa Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa (2010) ohjataan kertomaan 4-6-vuotiaiden ryhmässä mm. lisääntymiseen liittyvistä myyteistä, raskaudesta, syntymästä ja vauvoista sekä perusasiat lisääntymisestä.</p> <p>Toteutimme oppimistuokion Helsingin Vuorilinnan päiväkodin esikouluryhmän tiloissa kaksi kertaa aamupäivän aikana kahteen ryhmään jaetulle esikouluryhmälle. Havaintomateriaalina käytimme itse valmistamaamme naisen hahmoa, raskaustavoja, kohtuja, vauvoja, istukoita ja napanuoria, joita lapset saivat kiinnittää paikoilleen. Tietotuokiossa kävimme läpi neljä eri vaihetta raskaudesta alkaen "vauvansiemenen" kiinnittymisestä kohtuun ja päättyen täysiaikaiseen vauvaan, joka on valmis syntymään. Raskauden kestoa havainnollitimme viisarilla varustetulla vuodenaikakiekolla. Myös syntymä käsiteltiin lyhyesti.</p> <p>Seuraavana syksynä peruskoulun aloittavat esikoululaiset olivat erittäin kiinnostuneita vauvan kehityksestä kohdussa. He jaksoivat hienosti keskittyä aiheeseen ja sitoutuivat tietotuokioon esittäen varsin oivaltavia ja havainnollisia kysymyksiä ja kommentteja aiheeseen liittyen. Esikouluopettajilta saamamme palautteen mukaan tuokio onnistui erinomaisesti ollen konkreettinen, ikätasoinen ja osallistava. Mielestämme testaamamme oppimistuokion malli osoittautui toimivaksi ideaksi ja ansaitsee tulla jatkojalostetuksi.</p>	
Avainsanat	seksuaalikasvatus, seksuaali- ja lisääntymisterveys, esiopetus, varhaiskasvatus

Author(s) Title	Maiju Korteniemi, Aino Leppänen "The nine months as seen by a preschooler" Constructing and piloting of an illustrative lesson in kindergarten
Number of Pages Date	24 pages + 6 appendices 29 April 2014
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Nursing and Health Care
Specialisation option	Midwifery
Instructor(s)	Pirjo Koski, Lecturer
<p>The aim of our work "The nine months as seen by a preschooler" was to construct and pilot an illustrative lesson in kindergarten of human development in uterus from a fertilized egg to a full term baby. Furthermore, our objective was to give ideas and tools for sexuality education of children in the age of 6 to 7. The work is part of the studies on promotion of sexual and reproductive health in the Midwifery specialisation option in Metropolia University of Applied Sciences.</p> <p>As far as we know, sexuality education is not integrated in the curriculums of early childhood education or preschool education in Finland. However, health education is mentioned in the curriculum of preschool education. WHO Standards for Sexuality Education in Europe (2010) recommends that children in the age of 4 to 6 are told about, among other things, myths related to reproduction, pregnancy, birth and babies as well as basics of human reproduction.</p> <p>The illustrative lesson was conducted for the preschoolers of Vuorilinna kindergarten in Helsinki. We used demonstrative material prepared of cardboard as follows: a woman figure, as well as wombs, babies, placentas and umbilical cords (of twisted string) for children to be attached onto the figure. We covered four phases in pregnancy starting from the implantation of the "seed" in the uterus, "the house of the baby", and ending in the full term baby, which is ready to be born. In order to demonstrate the duration of pregnancy, we used a round calendar with a hand divided into four seasons. Childbirth was briefly covered as well.</p> <p>The children were remarkably interested in the growth and development of "a baby seed" to a full term baby in uterus. They were highly focused on the lesson and presented creative questions and comments on the matter. According to the feedback by the preschool teachers the lesson was concrete, activating and matched the age of the children. In our opinion, the piloted lesson proved to be a practical innovation for the further use and development.</p>	
Keywords	sexuality education, sexual and reproductive health, preschool education, early childhood education

Sisällys

Johdanto	3
1 Prosessin kuvaus	4
2 Esikoululaisten oppimistuokion kehittämisen lähtökohdat	7
2.1 Tausta ja toimeksiantaja	7
2.2 Kohderyhmä, tarkoitus ja tavoitteet	7
3 Esikoululaisten oppimistuokion tietoperusta ja teoreettinen viitekehys	8
3.1 Varhaiskasvatuksen perusteet päivähoitossa	8
3.1.1 Varhaiskasvatussuunnitelma Suomessa	8
3.1.2 Esiopetussuunnitelma Suomessa	8
3.1.3 Varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmien sisällöistä	9
3.2 Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa	9
3.3 Ajankohtaisia asioita esikouluikäisen kehitysvaiheen seksuaalisuudesta	10
3.3.1 Esikouluikäiselle ajankohtainen seksuaalikasvatus	11
3.3.2 Seksuaalikasvatuksen sisällöistä	11
3.4 Kuka antaa seksuaalikasvatusta	12
3.4.1 Seksuaalinen sosiaalistaminen ja sosiaalistuminen	12
3.4.2 Seksuaaliopetus	12
3.4.3 Vanhempien merkitys seksuaalikasvattajina	13
3.4.4 Vanhempien kohtaamia haasteita seksuaalikasvatuksessa	13
3.5 Esikouluikäisen oppimisesta	14
4 Esikoululaisten oppimistuokion suunnittelu, toteutus ja lopputulos	16
4.1 Oppimistuokion suunnittelu	16
4.1.1 Sisällön ja käsikirjoituksen suunnittelu	16
4.1.2 Havaintomateriaalien suunnittelu ja valmistaminen	17
4.2 Oppimistuokion toteutus	17
4.3 Oppimistuokion lopputulos	18
4.4 Kehittämistyön esittely Metropoliasa	20
5 Oman ammatillisen osaamisen arviointi	21
Lähteet	23

Liitteet

Liite 1. Suunnittelupalaveri Eskarissa 12.2.2014

Liite 2. Hahmotelma oppimistuokion havaintomateriaalista

Liite 3. Havaintomateriaalien askartelua (kuvia)

Liite 4. Havaintomateriaali esillä päiväkodissa (kuvia)

Liite 5. Esikouluopettajan palaute

Liite 6. Seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistöiden markkinatilaisuus (kuvia)

Johdanto

Toiminnallinen kehittämistyömme liittyy Metropolia Ammattikorkeakoulun kättilötutkinnon seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintoihin kuuluvaan kehittämisprojektiin. Projektin tavoitteena on lisätä naisten, miesten ja perheiden hyvinvointia. Kehittämistyömme tähtää lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemiseen lisääntymisterveyden näkökulmasta. Tavoitteenamme on kehittää ja testata kättilökoulutuksemme seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintoja hyödyntäen esikouluikäisten terveystieteiden soveltuva mallia oppimistuokiosta, jossa havainnollistetaan ihmisen kehitystä ja kasvua kohdussa hedelmöittyneestä munasolusta vastasyntyneeksi. Lisäksi toivomme, että tuottamiemme ideoita voitaisiin hyödyntää esiopetuksessa. Kohderyhmiämme ovat esikouluikäiset lapset sekä esiopetukseen osallistuva henkilökunta. Tarkoituksenamme on suunnitella ja toteuttaa esikouluryhmälle toiminnallinen ja vuorovaikutuksellinen oppimistuokio yhdessä lasten kanssa.

Opetushallituksen mukaan lapsella on oikeus maksuttomaan esiopetukseen oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna eli pääsääntöisesti kuusivuotiaana. Suomessa kuusivuotiaista lapsista jo lähes kaikki osallistuvat vapaaehtoiseen esiopetukseen. Esikoululainen on luonnostaan utelias, tiedonhaluinen ja aktiivinen. Häntä kiinnostaa suuresti se, mistä vauvat tulevat. Lastenpsykiatri Raisa Cacciatore toteaa, että ennen koulunmenoa lapsille kannattaa ehdottomasti kertoa faktat ikätasolle sopivalla tavalla. ”Ensimmäisten kouluviikkojen aikana 5-6-luokkalaisten yleensä huomaavat, että eka-luokkalaisten voisi seksuaalikasvatusta”. (Cacciatore 2011).

Kehittämistyömme nimi *Yhdeksän kuukautta eskarilaisen silmin* syntyi spontaanisti jo projektin alkuvaiheessa toiminnallisen tuokion aiheita makustellessamme. Työn toiminnallista osuutta suunnitellessamme perehdyimme muun muassa varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavaan sekä esikouluikäisen lapsen seksuaaliterveyttä käsittelevään kirjallisuuteen. Lisäksi tutustuimme aiheita käsittelevään lastenkirjallisuuteen. Varsinaista, toiminnallisessa työssä hyödynnettävää tutkimustietoa emme aiheesta juurikaan löytäneet. Työstimme aiheeseen liittyvää havaintomateriaalia, jota käyttämällä lasten aktiivinen rooli ”vauvan tarinan” luomisessa näyttelisi tärkeää osaa. Annoimme lapsille heidän kehitysvaiheeseensa sopivaa tietoa sikiönkehityksestä kättilökoulutamme hyödyntäen. Vastasimme lasten esittämiin kysymyksiin ja otimme heidän esittämänsä ajatukset osaksi oppimistapahtumaa.

1 Prosessin kuvaus

Kehittämistyömme käynnistyi seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen kurssin alkaessa valmiiksi hahmoteltujen aihekokonaisuuksien esittelyllä. Päädyimme pikkulasten vanhempien hyvinvointia tukevaa palvelua tuottavaan projektiin. Aihetta ja kohde-ryhmää mietittäessä virisi ajatus kohdentaa työmme pikkulasten vanhempien sijaan esikouluikäisille. Ryhdyimme ideoimaan esikouluikäisille suunnattavaa vauvan kehityksestä kertovaa tietotuokiota seuraavalle keväälle, jolle annoimme työnimen *Yhdeksän kuukautta eskarilaisen silmin*. Otimme yhteyttä päiväkodissa työskenteleviin tuttavii-
me, joiden mielestä ideamme kuulosti hyvältä ja aihe ajankohtaiselta esikouluikäisille lapsille. Olimme yhteydessä kahteen esikouluryhmään, joista toisen kanssa jatkoimme yhteistyötä.

Tutustuimme esiopetusta ja varhaiskasvatusta ohjaavaan materiaaliin Suomessa sekä seksuaalikasvatusta käsittelevään kirjallisuuteen toiminnallisen osuuden tietoperustan luomiseksi. Hankimme käyttöömmme seksuaalisuudesta ja vauvan kehityksestä kerto-
vaa lastenkirjallisuutta (Taulukko 1), mihin tutustumalla saimme yleiskuvan siitä, miten aihetta käsitellään lapsille suunnatussa kirjallisuudessa. Suunnittelimme tietotuokion sisältöä ja ideoimme havaintomateriaalia lastenkirjojen tarinoita ja kuvitusta apuna käyttäen.

Taulukko 1. Havaintomateriaalin valmistamisessa ja tuokion suunnittelussa käytetty lastenkirjallisuus.

Kirjan nimi	Tekijä(t)	Vuosi
Mistä on pienet vauvat tehty?	Janouch, Katerina	2012
Vauvapullaa	Pyry, Noora	2010
Äidin vatsassa.	Kitzinger, Sheila - Nilsson, Lennart	2004
Villit vauvat vatsassa	Svensson, Thomas	2002
Vallaton vauva valtaa vatsan	Svensson, Thomas	2002
Ennen kuin synnyit, tarina sisäpuolelta	Douglas, Ann	2000
Ihmeelliset ihmiset. Lapsille ja aikuisille tarinoita elämästä ja seksistä. Sexpo säätö	Suomela, Anu	1999

Vaikka oppimistuokiomme ensisijainen tarkoitus olikin keskittyä nimenomaan ihmisen ”kohtu aikaan” eli kehitykseen ”vauvansiemenestä” vastasyntyneeksi, koimme tärkeäksi sisällyttää tietoperustaamme lasten seksuaalikasvatusta laajemmassa merkityksessä

käsittävän kappaleen. Tieto olisi tarpeen myös varautuessamme lasten mahdollisiin kysymyksiin ”vauvansiemenen” alkuperästä.

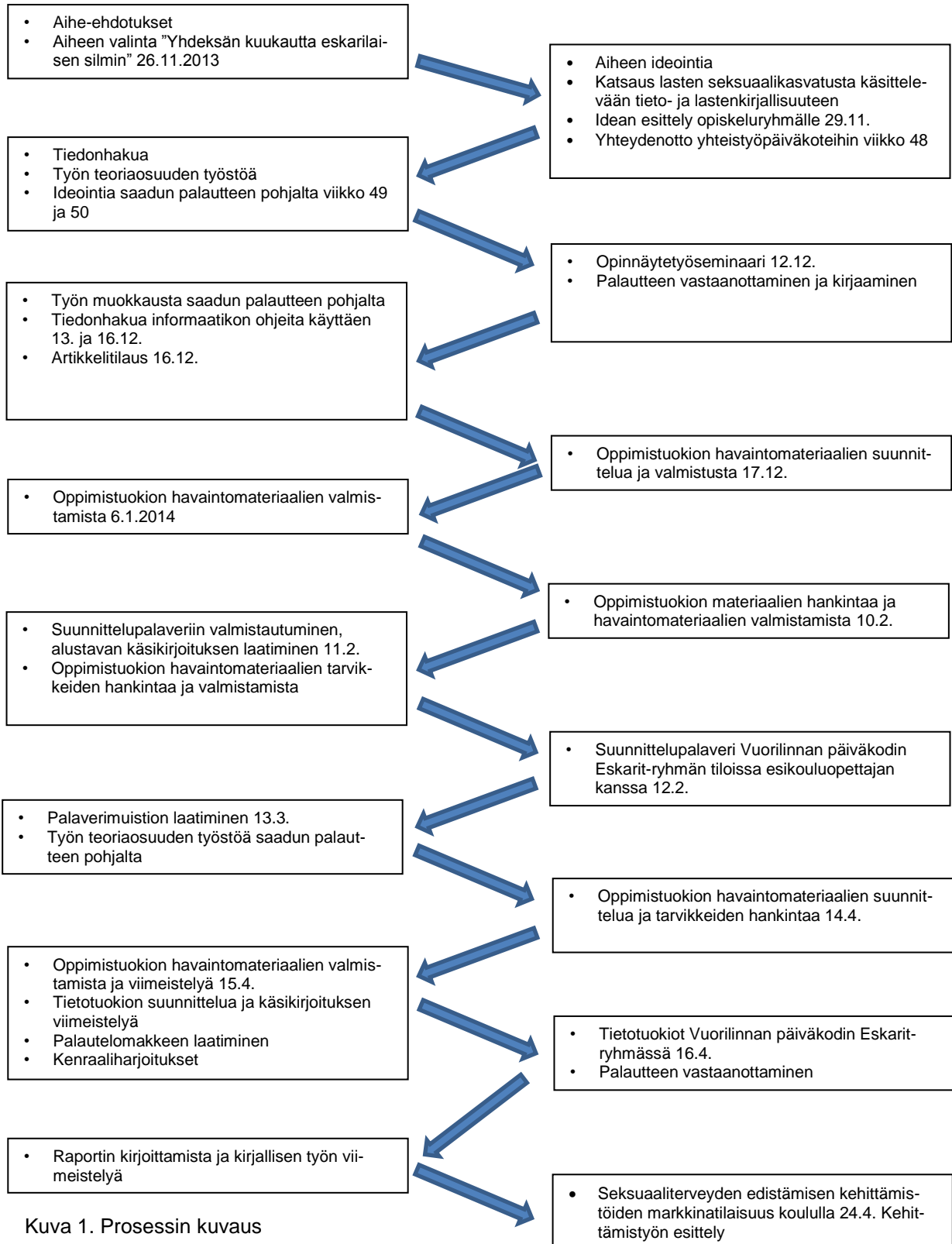
Suoraan kehittämistyössämme hyödynnettävää tutkimuksellista tietoa alle kouluikäisen lapsen seksuaalikasvatuksesta löytyi niukasti. Tiedonhaku tehtiin informaation ohjeiden mukaan EBSCOhost-tietokannassa käyttäen hakusanoja ”sex education” (asiasana), sex education (avainsana) sekä ”sexuality” (asiasana) ja rajaten haut koskemaan ikäluokkia 2-5 -vuotiaat sekä 6-12 -vuotiaat (Taulukko 2). Tulokseksi saatiin 233 artikkelia, joiden otsikot kävimme läpi. Yksikään niistä ei soveltunut työhömmme, mistä päätellen hakustrategiamme oli virheellinen. Metropolian kirjaston informaation avulla löysimme Iso-Britanniassa tehdyn, vanhempien lapsilleen antamaa seksuaalikasvatusta käsittelevän tutkimuksen (Stone - Ingham - Gibbins 2013), jota käytimme tietoperustan kirjoittamisessa. Edelleen kyseisen artikkelin lähdeluettelosta löysimme lisää lähteitä.

Taulukko 2. Tiedonhaku

Tietokanta	Hakusanat	Haun rajaukset	Hakutulos
EBSCOhost Cinahl with Full Text	(MH "Sex Education") OR "sex education" OR (MH "Sexuality")	Limiters - Full Text; Published Date: 20050101-20131231 Narrow by SubjectAge: - child, preschool: 2-5 years Narrow by SubjectAge: - child: 6-12 years Search modes - Boolean/Phrase	233

Työn kirjallista osuutta työstimme ja hioimme koko projektin ajan. Pääpaino työssämme oli kuitenkin varsin paljon aikaa vieneessä tuokion suunnittelussa ja siihen valmistautumisessa sekä havaintomateriaalien että oppimistuokion tietopuolisen sisällön osalta. Tietotuokiassa käytettävien materiaalien suunnittelu, valmistusmateriaalien hankinta ja havaintomateriaalien valmistaminen veivät paljon aikaa oppimistuokion suunnitteluvaiheessa ja työstimme niitä sekä yhdessä että tahoillamme. Kokoonnuimme materiaalien valmistamisen merkeissä yhteensä viisi kertaa työskennellen täysipäiväisesti ja materiaalihankinnat teimme pääosin yhdessä (Kuva 1). Suunnitteluvaiheessa tapasimme esikouluopettajan kanssa kerran, jolloin esittelimme alustavan suunnitelman sekä jo valmistuneita havaintomateriaaleja ja sovimme oppimistuokion ajankohdasta, sen kestosta sekä toteutustavasta.

Oppimistuokion toteuttamisen jälkeen kirjoitimme raportin ja viimeistelimme kirjallista työtämme. Esittelimme aiheemme sekä kerroimme tietotuokion toteutuksesta koululla järjestetyssä seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistöiden markkinatilaisuudessa, jonne toimme tietotuokiossa käyttämämme havaintomateriaalit mukanaamme.

Kuva 1. Prosessin kuvaus

2 Esikoululaisten oppimistuokion kehittämisen lähtökohdat

2.1 Tausta ja toimeksiantaja

Seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistyö on osa Metropolia Ammattikorkeakoulun kätilötyön koulutusohjelmaa. Opintojaksolle valmiiksi ideoitujen aihe-ehdotusten joukosta hakeuduimme pikkulasten vanhempien hyvinvointia tukevaa palvelua tuottavaan projektiin. Vanhempien sijaan halusimme kohdentaa tuottamamme palvelun lapsille. Toiveenamme on lisätä seuraavana syksynä koulunsa aloittavien lasten seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvää tietämystä. Työ toteutettiin helsinkiläisen Vuorilinnan päiväkodin esiopetusryhmä Eskarissa.

2.2 Kohderyhmä, tarkoitus ja tavoitteet

Kehittämistyömme kohderyhminä ovat esikouluikäiset lapset sekä heidän opetukseen osallistuva henkilökunta. Tarkoituksenamme on suunnitella ja toteuttaa 1-2 esikoulu-ryhmälle yhdessä lasten kanssa seksuaali- ja lisääntymisterveyttä koskeva havainnollistava, toiminnallinen ja vuorovaikutuksellinen oppimistuokio, jonka aiheena on ”*Yhdeksän kuukautta eskarilapsen silmin*”. Tavoitteenamme on luoda ja testata yhteistyöpäiväkodissämme esikouluikäisten seksuaalikasvatukseen soveltuvaa, ihmisen kehitystä ja kasvua kohdussa havainnollistavaa mallia oppimistuokiosta. Lisäksi tarkoituksena on tuottaa ideoita seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen. Projektin yhteydessä tuotettujen havaintomateriaalien toivotaan antavan työkaluja kyseisen aiheen käsitteilyyn esiopetuksessa.

3 Esikoululaisten oppimistuokion tietoperusta ja teoreettinen viitekehys

3.1 Varhaiskasvatuksen perusteet päivähoitossa

”Varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista.” (Stakes 2005, 11). Sen ensisijaisena tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia (Stakes 2005, 15). Perheiden ja kasvatuksen ammattilaisten yhteinen kasvatustehtävä edellyttää vanhempien ja ammattilaisten kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta, lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden luomiseksi.

3.1.1 Varhaiskasvatussuunnitelma Suomessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on valtakunnallinen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline. Varhaiskasvatuksen sisällöllinen toteuttaminen perustuu kyseiseen asiakirjaan. (Stakes 2005, 7, 9). Kunnan tai useamman kunnan yhdessä laatiman varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana ovat valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet. Kuntakohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman tekemisessä otetaan huomioon kunnan omat linjaukset, strategiat ja tavoitteet. Jatkumo kunnan ja palveluyksikön varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen opetussuunnitelman välillä muodostaa kokonaisuuden. Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi, ja siinä kuvataan mm. yksikön kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden lähtökohdat sekä niiden toteutuminen arjen kasvatuskäytännöissä. (Stakes 2005, 9).

3.1.2 Esiopetussuunnitelma Suomessa

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet on määräys, jonka pohjalta opetuksen järjestäjä päättää opetussuunnitelmasta (Opetushallitus 2010). Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden. Esiopetuksen järjestämisessä tulee siten ottaa huomioon toisaalta muun varhaiskasvatuksen ja toisaalta perusopetuksen tavoitteet ja sisällöt. (Opetushallitus 2010, 7). Esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen

sekä toisten ihmisten arvostamiseen. Esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä. (Opetushallitus 2010, 6).

3.1.3 Varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmien sisällöistä

Lapsen varhaiskasvatuksen keskeiset sisällöt perustuvat seuraaviin orientaatioihin: matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen, eettinen orientaatio ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio (Stakes 2005, 26). Varhaiskasvatussuunnitelman sisällöissä tai koko oppaassa ylipäätään ei ole mainittu käsitteitä seksuaalikasvatus tai seksuaaliterveys ollenkaan. Toisaalta Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -opas onkin ohjeellinen ja suuntaa-antava mahdollistaen yksiköiden oman vapauden sisällöntuotossa. Oppaassa todetaankin orientaation käsitteellä korostettavan sitä, että varhaiskasvatuksen tarkoituksena on käynnistää sellaisten välineiden ja valmiuksien kartuttaminen, joiden avulla lapsi vähitellen pystyy omaksuma ja kokemaan ympäröivän maailman monia erilaisia ilmiöitä. (Stakes 2005, 26).

Myöskään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2010) ei seksuaalikasvatukseen tai -terveyteen viitata missään kohtaa. Terveys on kuitenkin nostettu yhdeksi sisältöalueeksi (Opetushallitus 2010, 16). Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen alle kouluikäisille paitsi nojaa luonnollisesti ensisijaisesti vanhempiin, mutta näyttäisi myös jäävän pitkälti yksittäisten päiväkotien aktiivisuuden ja kiinnostuneisuuden varaan.

3.2 Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa

Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA (Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung / Federal Centre for Health Education) ovat tuottaneet dokumentin Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, joka antaa suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhuoltoalan viranomaisille sekä asiantuntijoille koulujen seksuaalikasvatukseen liittyen (WHO 2010). Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa vastaa WHO:n Euroopan alueella esiin tulleeseen tarpeeseen. Asiakirjan tarkoituksena on edistää lasten ja nuorten kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta, jossa heille annetaan puolueetonta, tieteellisesti paikkansapitävää tietoa seksuaalisuuden kaikista näkökulmista. Asiakirjassa keskitytään kouluissa annettavaan seksuaalikasvatukseen, mutta siinä on lyhyesti otettu kantaa myös alle kouluikäisten tiedon tarpee-

seen. Hedelmällisyyteen ja lisääntymiseen liittyen dokumentissa ohjataan kertomaan 4-6-vuotiaiden ryhmässä lisääntymiseen liittyvistä myyteistä (esimerkiksi joissakin maissa lapsille sanotaan haikaroiden tuovan vauvoja), sekä raskaudesta, syntymästä ja vauvoista (WHO 2010, 41).

3.3 Ajankohtaisia asioita esikouluikäisen kehitysvaiheen seksuaalisuudesta

Seksuaalisia tunteita koetaan jo varhaislapsuudessa. Kaksi-kolmevuotiaat lapset huomaavat miesten ja naisten väliset fyysiset erot. Lisätietoa seksuaalisuudesta lapset saavat tutustumalla seksuaalisiin tunteisiin ja haluihin ja esittämällä kysymyksiä. Noin kolmevuotiaat alkavat ymmärtää, että aikuiset ovat pidättyväisiä seksuaalisuuteen liittyen. He kokeilevat aikuisten rajoja esimerkiksi riisuutumalla yllättäen tai käyttämällä seksuaalisesti latautunutta kieltä. Noin kuusivuotiaat lapset ovat edelleen hyvin tiedonhaluisia mutta alkavat huomata, että aikuisten suhtautuminen heidän kysymyksiinsä ei enää ole yhtä avointa kuin aikuiset väittävät. Saadakseen lisää tietoa lapset kääntyvät ikätovereidensa puoleen. Esikouluikäisen lapsen seksuaalisuus uinuu, ja hänen moraalinen kehityksensä edistää seksuaalisuuteen liittyvän häpeän tunteen kasvua. Tässä vaiheessa lasten leikit ovat kuitenkin usein seksuaalisia. Viiden vuoden iästä alkaen ja erityisesti 7–8 vuoden iässä lapset esittelevät mielellään sukuelimiään ja haluavat myös katsoa muiden lasten sukuelimiä. Suurin syy tähän on uteliaisuus ja tiedonjano. Lasten seksuaalisuus on osa psykologista, sosiaalista ja biologista kehitystä ollen hyvin laaja-alaista verrattuna keskivertoaikuisen seksuaalisuuteen. (WHO 2010, 23-24).

Ennen kouluikää lapsen seksuaalisuutta leimaa uteliaisuus sekä estoton ja innokas suhtautuminen kaikkeen, mikä liittyy kehoon. Erityisesti tässä kehitysvaiheessa lapsen asennetta omaan kehoon ja kehollisuuteen kannattaa ohjata arvostavaksi. (Korteniemi-Poikela Erja – Cacciatore Raisa 2010, 19). Lapsi kiinnostuu omasta alkuperästään ja siitä, miten vauvat syntyvät sekä siitä, miten sukupuolet eroavat toisistaan (Korteniemi-Poikela – Cacciatore 2010, 152). Kiinnostuksen aiheet heräävät ympäristön tapahtumista riippuen (Cacciatore 2007, 126).

3.3.1 Esikouluikäiselle ajankohtainen seksuaalikasvatus

Cacciatoren (2007, 42) mukaan lapsi kaipaa asiallista ja oman kehitys- ja ymmärrystason mukaista tietoa seksuaaliterveydestä siinä missä heille tarjotaan tietoa muun muassa ravitsemusterveydestä, unirytmistä sekä liikunnan merkityksestä. Yhtä tärkeää on kertoa lapselle myös ihmisyydestä, kehosta, ihmissuhteista ja murrosiästä. Seksuaalisuudesta puhumisen aluksi aihetta on hyvä lähestyä jostain muusta aiheesta kuin yhdynnästä (Cacciatore 2007, 48). Lapsi elää omaa luonnollista kehitystään ihmisenä pohtien ja kysellen kaiken aikaa odottamatta varsinaisen seksuaalikasvatuksen alkamista. Kysymyksiä syntyy mielessä muun muassa asioiden tapahtuessa ja isompien lasten kertoessa. Oikeaa ja seksuaaliterveyttä edistävää tietoa tulisi olla lapsen saatavilla lapsen sitä tarvitessa ja sen kiinnostaessa. (Cacciatore 2007, 41). Seksuaaliterveyttä koskevaa keskustelua ei kuitenkaan tulisi jättää vain lapsen kysymysten varaan, sillä jokaisella lapsella on erilainen temperamentti ja luonne eivätkä kaikki lapset samalla tavalla kysele. Lapsella tulisi olla mahdollisuus kysyä, leikkiä, piirtää, laulaa ja käsitellä seksuaalisuuteen liittyviä aiheita eri tavoin. (Cacciatore 2007, 48).

3.3.2 Seksuaalikasvatuksen sisällöistä

Alle kouluikäisen lapsen keskeisimpiä sisällöllisiä tavoitteita seksuaalikasvatukselle on kehokasvatus. Puhuttaessa luontevasti, hyväksyvästi ja myönteisesti lapsen kehosta ja kasvusta sekä lisääntymisestä, lapsi oppii terveen ja oikean suhtautumistavan tulevaan kehitykseensä ja on ylpeä kaikesta, mitä kehoon liittyy (Cacciatore 2007, 197, 220). Lapsen kiinnostuksen lisääntyessä kehoon ja sukupuolielimiin ennen kouluikää oikeaa ja asiallista sanastoa tulisi kartuttaa, jotta lapsi oppisi sopivat ja kauniit nimitykset kehon eri paikoille (Cacciatore 2007, 126, 220). Se, miten lapselle puhuu, vaikuttaa siihen, miten hän kokee itsensä, kehonsa ja sen eri paikat. Esikouluikäiset lapset yleensä hahmottavat jo oman yksityisyytensä rajat vanhemmiltaan ja muilta aikuisilta saamansa esimerkin kautta (Cacciatore 2007, 194). Tärkeää onkin ohjata lasta vetämään oma intimiteettinsä raja kertomalla, ettei intiimejä paikkoja kuulu näyttää kaikille eikä kenenkään muun tarvitse antaa koskea niihin (Cacciatore 193, 194). Kuten yllä jo todettiin, alle kouluikäinen lapsi alkaa myös kiinnostua siitä, mistä ja miten vauvat syntyvät (Korteniemi-Poikela – Cacciatore 2010, 152).

3.4 Kuka antaa seksuaalikasvatusta

Seksuaalisuus on lapsen ja nuoren terveen kehityksen keskeinen osatekijä. Seksuaalikasvatus ja -opetus ovat yhä arkaluonteisia ja kiistanalaisiakin asioita huolimatta seksuaaliterveyden merkityksen tunnustamisesta yleisesti. Yhteiskunnan ja vanhempien välinen roolijako seksuaalikasvatuksessa on jäsentymätön – ovatko vanhemmat vai koulu ensisijainen seksuaalikasvattaja. Erimielisyyttä esiintyy myös seksuaalikasvatuksen sisällöistä. (Shtarkshall – Santelli – Hirsch 2007).

3.4.1 Seksuaalinen sosiaalistaminen ja sosiaalistuminen

Ratkaisuksi yllä kuvattuihin kiistanalaisuuksiin Shtarkshall ym. (2007) selventäisivät seksuaalisen sosiaalistamisen ja seksuaaliopetuksen välistä eroa. Sosiaalistaminen ja sosiaalistuminen (*socialisation*) ovat prosesseja, joiden avulla yksilö oppii ymmärtämään käsitteitä, uskomuksia ja arvoja sekä kulttuurisidonnaisia vertauskuvia, merkityksiä ja menettelyohjeita (Shtarkshall ym. 2007, viitattu lähteeseen Schneewind 2001). Lasten seksuaalinen sosiaalistuminen alkaa kotona vanhempien toteuttaessa ja korostaessa tärkeimpiä arvojaan suhteessa lapseen. Jo hyvin pienet lapset tulevat tutuiksi elinympäristöstään tulevista, häveliäisyyteen, alastomuuteen ja yksityisyyteen liittyvistä viesteistä kuten myös sukupuolisidonnaisista käyttäytymisodotuksista. Nämä kaikki vaikuttavat lapsen käsitykseen omasta seksuaalisuudestaan. Eri lähteistä eri muodoissa, kuten verbaalisesti ja nonverbaalisesti, suoraan ja epäsuorasti sekä tahallisesti ja tahattomasti saatu seksuaalisuuteen liittyvä tieto, asenteet ja arvot siirtyvät ja tulevat omaksutuiksi elämänmittaisissa seksuaalisen sosiaalistumisen ja seksuaalikasvatuksen monimutkaisissa prosesseissa. (Shtarkshall ym. 2007). Daviesin – Robinsonin (2010) mukaan pienten lasten seksuaalista sosiaalistumista koskevan tutkimuksen vähäisyys heijastelee kulttuurisidonnaisia olettamuksia lasten ei-seksuaalisuudesta sekä seksuaalisuuden ilmenemisestä vasta murrosiän alkaessa ja sen liittymisestä fyysisiin, lisääntymisen kannalta oleellisiin muutoksiin lapsen kehossa.

3.4.2 Seksuaaliopetus

Opetus (*education*) sen sijaan on tarkoituksellinen ja jäsentynyt prosessi tietojen ja taitojen välittämiseen (Shtarkshall ym. 2007, viitattu lähteeseen Schneewind 2001). Shtarkshallin ym. (2007) mukaan seksuaaliopetuksen tulisi edistää seksuaalisen luku-

taidon kehittymistä (*sexual literacy*). Seksuaalisen lukutaidon puute voi johtaa moniin terveydellisiin ja sosiaalisiin riskeihin. Varsinaisen seksuaaliopetuksen tulisi Shtarkshalin ym. (2007) mukaan olla ensisijaisesti terveydenhuollon ja kasvatustieteiden ammattilaisten vastuulla.

3.4.3 Vanhempien merkitys seksuaalikasvattajina

Vanhemmat ovat lastensa ensimmäisiä seksuaalikasvattajia (Finan 1997). Aluksi pieni lapsi oppii vanhempien esimerkistä ja tavasta kommunikoida ihmissuhteissa rakkautta ja tunteista. Pian lapsi kehittyä aktiiviseksi taaperoksi ja leikki-ikäiseksi, joka alkaa uteliaana kysellä mistä vauvat tulevat, miksi tytöillä ei ole pippeliä jne. Vanhempien ja pienten lasten hoitajien suhtautuminen näihin kysymyksiin muodostaa perustan, jonka varaan lapsi rakentaa käsityksensä seksuaalisuudesta ja ihmissuhteista ympäröivässä maailmassa. (Stone – Ingham – Gibbins 2013). Lapsen jo varhaisessa iässä saama, hyvälaatuinen seksuaalikasvatus myötävaikuttaa henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin ja hyvän seksuaaliterveyden saavuttamisessa. Edelleen hyvä seksuaalikasvatus edistää yksilön mahdollisuutta omaksua tarkoituksenmukaisia kykyjä ja taitoja ymmärtää ja kyseenalaistaa seksuaalisuuteen liittyviä olettamuksia ja välttää seksuaaliselta hyväksikäytöltä (Kirby – Lepore 2007).

Stonen – Inghamin (2002) tutkimuksessa vanhempien lämminhenkisyys lapsiaan kohtaan sekä kyky ja halukkuus keskustella seksuaalisuudesta avoimesti ja positiivisessa valossa lastensa kanssa jo leikki-ikästä alkaen ennustivat nuorten vastuullista ja luottamuksellista seksuaalikäyttäytymistä. Sen sijaan vanhempien vastahakoisuus ja nolostuminen seksuaalisuudesta puhuttaessa myötävaikuttivat kielteisen seksuaalisuuskäsityksen syntyyn ja raskaudenehkäisyn käyttämättömyyteen ensimmäisissä yhdynnöissä. (Stone and Ingham 2002).

3.4.4 Vanhempien kohtaamia haasteita seksuaalikasvatuksessa

Vanhempien on osoitettu kokevan lukuisia estoja ja esteitä lastensa seksuaalikasvatukseen liittyen (Stone ym. 2013, Davies – Robinson 2010). Stonen ym. (2013) haastattelututkimuksen vanhemmat tiedostivat roolinsa lastensa seksuaalikasvatuksessa ja ilmaisivat halukkuutensa täyttää tehtävänsä ja toimia viisaammin kuin omat vanhempansa aikoinaan. Kommunikaatiota kuitenkin vaikeuttivat erityisesti tarve suojella lap-

suuden ”viattomuutta”, selitysten ikätasoisuuden ja oikea-aikaisuuden vaatimukset, henkilökohtainen epämukavuus seksuaalisuudesta puhuttaessa sekä kritiikin ja tuomitsemisen pelko (Stone ym. 2013). Daviesin – Robinsonin (2010) tutkimuksen vanhemmat niin ikään tunnustivat seksuaalikasvatuksen tärkeyden, mutta monet kantoivat huolta taitojensa riittämättömydestä seksuaalisuudesta puhuttaessa. Tutkimuksen vanhemmat aliarvioivat lastensa kyvyn ymmärtää seksuaalisuutta ja sen roolia ihmissuhteissa. Lisäksi vanhempien käsitys lastensa seksuaalitietoisuudesta ja -tiedoista poikkesi todellisuudesta. Lapset kokoavat yhteen eri lähteistä saamiaan tiedonpalasia muodostaen itselleen johdonmukaisia tarinoita seksuaalisuudesta. Lapset toimivat toistensa tärkeimpinä tiedonlähteinä ja näin ollen heidän seksuaalikäsityksensä ovat paikoin totta, paikoin tarua. (Davies – Robinson 2010).

3.5 Esikouluikäisen oppimisesta

Esikoululainen on luonnostaan utelias, tiedonhaluinen ja aktiivinen. Hän on oman oppimisensa rakentaja vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. (Hujala – Turja 2011, 87). Lapsi haluaa oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on lapselle kokonaisvaltainen tapahtuma, jossa hän käyttää oppimisensa apuna kaikkia aistejaan. Vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja ihmisten kanssa lapset yhdistävät asioita ja tilanteita omiin kokemuksiinsa, tuntemuksiinsa ja käsiterakenteisiinsa. Parhaiten lapsi oppii ollessaan aktiivinen ja kiinnostunut ja voi tällöin kokea oppimisen ja onnistumisen iloa. (Stakes 2005, 18).

Toiminnallisuutta ja kokemuksellisuutta pidetään oleellisina tekijöinä, kun oppijana on lapsi (Lummelahti 2001, 39). Toiminnassaan lapsi rakentaa uutta tietoa aikaisempien kokemustensa ja jo omaksumiensa tietojen ja ajattelurakenteidensa varaan (Hujala 2002; 106). Kehityopsykologiassa on esitetty ”narratiivisen toimintatavan” käsite, jonka avulla voidaan kuvata alle kouluikäisen lapsen oppimisprosessin erityisluonnetta. Lapsi oppii rakentamalla ”tarinallisia” kokonaisuuksia sisällöistä, jotka opitaan osana tarinaa, ei suoraan tietoina. Sisältöjä omaksutaan kaikessa toiminnassa, mutta erityisesti suunnitelluissa tuokioissa. (Helenius – Korhonen 2008, 130; toim.).

Lapsen ajattelu poikkeaa aikuisen ajattelusta. Esikouluikäisen lapsen ajattelulle on ominaista kuvallisuus, kontrolloimattomuus ja virtaaminen. (Brotherus – Hytönen – Krokfors 1999; 69). Lapsi on oppijana aktiivinen ja aloitteellinen. Lapsi oppii itsestään ja ympäristöstään mm. havainnoimalla, kyselemällä, kuuntelemalla, vertaamalla ja pohti-

malla. Kun lapsi havaitsee ongelman, hänessä herää halu sen ratkaisemiseksi ja ratkaisun löydettyään hänen uteliaisuutensa on tyydyttynyt. Uteliaisuuden kohdentumista voidaan ohjata tietoisesti ja tavoitteellisesti. (Brotherus – Hytönen – Krokfors 1999; 64-65).

4 Esikoululaisten oppimistuokion suunnittelu, toteutus ja lopputulos

4.1 Oppimistuokion suunnittelu

4.1.1 Sisällön ja käsikirjoituksen suunnittelu

Tuokiossa halusimme keskittyä nimenomaan sikiön kehitykseen naisen kohdussa, koska ennen kouluikää lapset osoittavat kiinnostusta omasta alkuperästään ja siitä, miten vauvat syntyvät (Korteniemi-Poikela – Cacciatore 2010, 152). Ihmisen lisääntymisen biologia ja synnytystapahtuma olisivat olleet mielestämme erillisiä asiakokonaisuuksia, koska esikouluikäisen oppimistuokio ei saa olla liian pitkä eikä asiaa saa olla liian paljon kerrallaan. Tuokion aikana lapset saisivat osallistua, tai pikemminkin heidän toivottaisiin osallistuvan tietopakettien rakentamiseen aktiivisesti kyselemällä, vastailemalla ja ideoimalla. Parhaiten lapsi oppii ollessaan aktiivinen ja kiinnostunut ja voi tällöin kokea oppimisen ja onnistumisen iloa (Stakes 2005, 18).

Tietopuolista osaamista vahvistaaksemme perehdyimme varhaiskasvatusta Suomessa ohjaavan materiaalin (kuten esiopetuksen opetussuunnitelma ja seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa) lisäksi lapsen seksuaalista kasvua tukevaan kirjallisuuteen sekä aihetta koskevaan lastenkirjallisuuteen. Aihetta käsittelevät lasten kirjat antoivat ideoita ja tukea tuokion sisällön ja havaintomateriaalin suunnitteluun.

Oppimistuokion sisältöä ryhdyimme suunnittelemaan raskauden kolmannesten mukaisesti sisällyttäen kuhunkin kolmannekseen olennaista tietoa kustakin sikiön kehitysvaiheesta, jonka ajattelimme kiinnostavan esikoululaisia ja palvelevan tarkoitustamme lisätä esikoululaisten tietoutta vauvan kehityksestä. Tietotuokiota varten laadimme käsikirjoituksen (Liite 1), jonka mukaan toteuttaisimme oppimistuokion. Esittelimme alustavan käsikirjoituksen (Liite 1) sekä hahmotelman havaintomateriaalistamme (Liite 2) esikouluopettajalle, joka suositteli esikoululaisille suunnattavan tietotuokion kestoksi noin 45 minuuttia ja ajoittumista aamupäivälle. Esikouluopettajalta saimme lisäksi vinkkejä tuokion sujuvoittamiseen ja lasten sitouttamiseen oppimishetkeen. Saatuaamme valmiiksi havaintomateriaalit hioimme tietotuokion käsikirjoituksen valmiiksi arvioidun keston mukaan kenraaliharjoituksissa.

4.1.2 Havaintomateriaalien suunnittelu ja valmistaminen

Alusta asti tavoitteenamme oli valmistaa tietotuokioon esikoululaisia aktivoivaa havaintomateriaalia, joka mahdollistaisi lasten osallistumisen ”vauvan tarinan” luomiseen yhdessä meidän kanssamme. Valmistimme kontaktimuovilla päällystetystä kartongista odottavan naisen hahmon ja sille erikokoisia ”raskausmahoja” (alkuraskaus, keskiraskaus, loppuraskaus), joihin lapset saivat kiinnittää vastaavasti erikokoisia kohtuja, istukoita napanuorineen sekä ”vauvoja” (Liite 3).

Havainnollistaaksemme kunkin valitsemamme sikiön kehitysvaiheen mittasuhteita varasimme mukaamme vastaavan painoisia itse valmistamiamme ”pehmoja”. Kunkin kehitysvaiheen kohdalla liitimme käsikirjoitukseen (Liite 1) oleellisimpia ja konkreettisimpia toimintoja ja fyysisiä ominaisuuksia, mitä vauvassa jo on. Lähtökohtana oli pienen pieni siemen, jota kuvaamaan varasimme pienen herneen. Tarina jatkui lapsille osoitetuilla kysymyksillä ”missä se siemen on alkanut kasvaa” tms., mistä päästiin vauvan ”kotiin” tai ”kehtoon” eli kohtuun jne. Raskauden kestoa havainnollistaaksemme valmistimme vuodenaika/kuukausikiekon.

Oppimistuokiossa käytettäviä havaintomateriaaleja (Liitteet 1, 3 ja 4) suunnittelimme, hankimme ja valmistimme koko projektin ajan. Materiaalihankinnat teimme pääsääntöisesti yhdessä hyödyntäen osittain jo hallussamme olevia käyttötarkoituksiimme sopivia askartelumateriaaleja. Tapasimme havaintomateriaalin valmistamisen merkeissä yhteensä viisi kertaa, jolloin työskentelimme täyspäiväisesti hankittuamme ja suunniteltuamme edeltävästi materiaaleja. Näiden rupeamien lisäksi molemmat valmistivat ja viimeistelivät havaintomateriaaleja tahoillaan. Esittelimme ja hyväksyimme tietotuokiossa käytettävät materiaalit etukäteen esikouluopettajalle suunnittelupalaverissa päiväkodin tiloissa (Liite 1).

4.2 Oppimistuokion toteutus

Oppimistuokion toteutimme Vuorilinnan päiväkodin esikouluryhmän tiloissa kaksi kertaa aamupäivän aikana kahteen ryhmään jaetulle esikouluryhmälle. Ensimmäinen ryhmä koostui 11 esikoululaisesta ja 2 esikouluopettajasta, toisessa ryhmässä oli 12 esikoululaista sekä toinen esikouluopettajista. Lapset istuivat lattialla kaarimuodostelmasa, jossa kaikilla oli näkyvyys taululle, jota käytimme apuna tuokiossamme (Liite 4).

Ensimmäinen tuokio oli kestoaltaan noin 40 minuuttia, jonka aikana lapset esittivät paljon kysymyksiä ja kommentoivat vapaasti aihetta. Toisen tuokion kesto oli 35 minuuttia ja sen aikana pidimme aktiivisemmin fokusta yllä aikataulussa pysymiseksi ja tuokion jälkeistä lasten ruokailuaikaa silmällä pitäen. Tuokioiden aluksi esittelimme itsemme ja kysyimme, tietävätkö lapset mikä kättilö on ja mitä kättilö tekee. Sen jälkeen lapset saivat nimetä kartongista valmistetun naishahmon. Kerroimme, että olemme tulleet kertomaan vauvan kehitymisestä ja kasvusta pienestä siemenestä vastasyntyneeksi. Hedelmöittynyttä munasolua havainnollistamaan käytimme hernettä. Kävimme läpi ”vauvan siemenen” ja sen asettumisen ”kotiinsa” kiinnittämällä pienen ”alkion” naishahmon kohtuun. Vuodenaikakalenterin/raskauskiekon avulla havainnollitimme hedelmöittymisen ajankohtaa ja raskauden kulkua siirtäen viisaria osoittamaan vastaavaa vuodenaikaa ja lisäten siihen kohtaan merkin kunkin raskauden vaiheen kohdalla. Valitsimme alkion kiinnittymisen ajankohdaksi meneillään olevan kuukauden eli huhtikuun. Tällöin vauva syntyy talvella kiekon viisarin osoittaessa joulua.

Toista tuokioon valitsemaamme raskauden vaihetta vastaavan kohdun kiinnitimme itse, jonka jälkeen kävimme läpi, mitä kohdun sisälle tulee ja kiinnitimme tarrakiinnitteiset sikiön, istukan ja napanuoran esimerkkinä lapsille. Seuraavissa raskauden vaiheissa lapset saivat vapaaehtoisesti kukin vuorollaan kiinnittää ”raskaushahmon”, kohdun, sikiön, istukan ja napanuoran naishahmoon. Lisäksi lapset muistivat spontaanisti seuraavan raskauden vaiheen kohdalla, mitä kohdun sisälle tuli. Kunkin raskauden vaiheen kohdalla kerroimme jotain olennaista sikiön kehitykseen liittyen ja lapset saivat tunnistella, minkä painoinen sikiö kussakin kehitysvaiheessa keskimäärin on valmistamiemme ”pehmojen” kiertäessä lapselta toiselle.

4.3 Oppimistuokion lopputulos

Oppimistuokion toteutus onnistui paremmin kuin olimme osanneet toivoa. Lapset olivat hyvin kiinnostuneita aiheesta ja heidän mielenkiintonsa säilyi alusta loppuun saakka molemmissa ryhmissä. Suurin osa lapsista oli tietoinen ainakin jossain määrin kättilön työstä. Ensimmäisessä ryhmässä oli myös yhden kättilön ja yhden kättilöopiskelijan lapset, jotka luonnollisesti tiesivät siitä enemmän. Kättilön toimenkuvan esittelystä pääsimme sujuvasti itse tuokion aiheeseen. Kohdistimme huomion kolmanteen ”henkilöön” (pahvinen naishahmo, ”tyttöukkeli”, kuten joku lapsista totesi), joka meillä oli mukana tuokiossa. Raskaaksi tulevan naishahmon lapset nimesivät ensimmäisessä ryhmässä

Susannaksi, toisessa Ellinooraksi. Hahmon nimeäminen ikään kuin inhimillisti sen. Alla nimitämme hahmoa Susanna Ellinooraksi.

Vauvan siemenen vertaaminen herneeseen herätti lapsissa hilpeyttä. Yksi kysyi ”pitääkö siementä kastella”. Toinen totesi ”pikkusiemen kasvaa zip zip zip isoksi siemeneksi”. Lasten kysymyksiin ja ajatuksiin hedelmöittymiseen liittyen riitti tässä kohtaa vastaukseksi, että tarvitaan siemen sekä mieheltä että naiselta ja nämä siemenet liittyvät yhteen muodostaen vauvan siemenen. Ryhmästä kuului myös erään pojan toteamus ”aikuiset tekevät vauvoja niin, että harrastavat seksiä”. Kierrätettäessä hernetä lapselta toiselle, toinen meistä otti Susanna Ellinooralta tarralla kiinnitetyn mekon pois, jolloin huomio kiinnitettiin alavatsassa sijaitsevaan kohtuun. Lapsen eivät tienneet mikä se oli, ainoastaan yksi pojista ehdotti sen olevan ”pippeli” tai ”peba”. Kerroimme, että naisilla on kohtu, josta tulee vauvan koti siemenen kiinnittyessä siihen. Kiinnitimme siemenen tarralla ja valitsimme kiekosta nuolella ajankohdan, jona tietotuokiot pidettiin (huhtikuun puoliväli). Seuraavaksi nuoli siirrettiin kesään ja kerrottiin, että siemen on kasvanut jo vauvan näköiseksi ja vauvan koti on myös kasvanut. ”Miks Susanna ei ole kasvanut”, ihmettelivät lapset. Kiinnitimme hahmoon suuremman kohdun ja sinne vauvan. Kysyimme mitä vauva tarvitsee kasvaakseen, johon vastaukseksi saimme ”ruokaa ja juotavaa”. Yksi ehdotti, että ”siellä on semmoinen reikä, josta vauva voi syödä”. Toinen tiesi, että ”ruoka kulkeutuu vauvalle äidin ruuansulatuksen kautta”. Tässä yhteydessä kävimme läpi ”ruokavaraston” eli istukan ja napanuoran ravintoaineiden ja hapen kuljettajana. Asiaa havainnollistettiin kehottamalla jokaista miettimään ja kokeilemaan omaa napaansa ja kuvittelemaan, että siitä on kohtuaikana kasvanut napanuora istukkaan. Tässä kohtaa yksi lapsista tiesi kertoa, että ”sit ku se on maan pinnalla se vauva siltä leikataan napanuora irti”.

Siirrettäessä kiekon viisari syksyyn sai yksi lapsista kiinnittää ensiksi suuremman vatsan äidille, toinen suuremman kodin kasvaneelle vauvalle. Kertasimme mitä vielä tarvitaan ja lapset kiinnittelivät innokkaina ja osaavina vauvan, istukan ja napanuoran. Kerroimme, että vauva uiskentelee lapsivedessä, johon eräs lapsista totesi, että ”äiti kerto, että mä oon hörpänny sitä vettä mitä oli siellä pohjalla”.

Kun viisari siirrettiin joulun kohdalle, oli vauva kasvanut niin suureksi, ettei sillä enää ollut tilaa liikkua. Eräs poika kysyikin, että ”yrittääkö se möngertää ulos”. Vauvan matka synnytyskanavaan ja syntymä Susanna Ellinooralla sitä varten olevasta rei’ästä käytiin lyhyesti läpi. Joku kertoi ajatelleensa, että ”maha pitää leikata ja ottaa vauva pois”,

minkä vuoksi myös keisarileikkauksesta puhuttiin. Kolme kiloa painavan ”vauvan” kiertäessä lapselta toiselle ja kertoessamme, että tässä vaiheessa Susanna Ellinooran vatsa on hyvin suuri, huokaisi yksi pojista järkyttyneen näköisenä olevansa onnekseen ”mies eikä nainen”.

Kaikkiin esittämiimme kysymyksiin lapset viittasivat ja vastasivat innokkaasti, toki niin että osa ryhmästä oli muita huomattavasti aktiivisempi. He halusivat myös kertoa omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan kysymättäkin, kuten olimme toivoneet. Vuodenaikoihin perustuva raskauskiekko oli ajankohtainen, koska esikouluvuoden aikana lapset olivat oppineet vuodenaajat. Käsityksemme mukaan vuodenaikakiekkoo auttoi lapsia hahmottamaan raskausajan keston. Tuokion lopuksi keskustelimme hetken vapaamuotoisemmin lasten kanssa tietotuokion sisällöistä. Seuraavana syksynä peruskoulun aloittavat esikoululaiset jaksoivat hienosti keskittyä aiheeseen ja sitoutuivat tietotuokioon esittäen varsin oivaltavia ja havainnollisia kysymyksiä ja kommentteja aiheeseen liittyen.

Henkilökunnalta saamamme palautteen mukaan tietotuokio onnistui erinomaisesti ollen konkreettinen, ikätasoinen ja osallistava (Liite 5). Kirjallisen palautteen lisäksi toinen esikouluopettajista totesi välittömästi tuokion jälkeen, että ”tällainen pitäisi järjestää joka vuosi!”. Saimme opettajilta lisäksi positiivista palautetta luontevasta suhtautumisesta esikouluikäisiin lapsiin ja kyvystämme pitää heidän mielenkiintoaan yllä. Eskariopettajat pitivät havaintomateriaalia hyvin suunniteltuna ja valmistettuna. Heidän mukaansa kohtuvauvat olivat sopivasti aidon näköisiä, mikä yhdistettynä kutakin vauvahahmoa vastaavan painoiseen pehmoon havainnollisti aihetta erittäin hyvin.

4.4 Kehittämistyön esittely Metropoliassa

Esittelimme työmme koululla järjestetyssä Seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistöiden markkinatilaisuudessa projektin muiden kehittämistöiden joukossa. Kerroimme oppimistuokion suunnittelusta, toteutuksesta ja lopputuloksesta sekä asetimme valmistamamme havaintomateriaalin näytteille (Liite 6). Markkinapöytäamme herätti mielenkiintoa ja keskustelua kävijöiden joukossa. Moni otti havaintomateriaalistamme kuvia ja kyseli aiommeko hyödyntää ideaamme ja tuotostamme jatkossa. Saimme paljon kannustusta jatkaa tietotuokioiden järjestämistä ja viedä innovaatiota eteenpäin.

5 Oman ammatillisen osaamisen arviointi

Oman ammatillisen osaamisemme arviointi kehittämistyön pohdintana tuntuu haastavalta, koska toteutimme työmme kättilökoulutuksen näkökulmasta vieraassa varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä, jossa kohderyhmänä olivat aikuisten lisäksi esikouluikäiset lapset. Mielestämme väestön seksuaaliterveyden edistämiseen kuuluu myös seksuaalikasvatus, jonka toteuttamiseen ainakaan kättilökoulutus ei suoranaisesti valmista. Koulutuksemme harjoitteluineen on kuitenkin hyvin monipuolinen tuoden mukanaan laaja-alaisen vuorovaikutus- ja ohjausosaamisen perhehoitotyöhön. Näin ollen tunsimme kuitenkin omaavamme hyvät valmiudet perehtyä varhaiskasvatukseen niiltä osin kuin se työmme toteuttamisen suhteen oli välttämätöntä.

Työn teoriaosuutta varten tekemämme tiedonhakustrategia oli oletettavasti virheellinen, sillä vasta myöhemmin hioessamme teoriaosuutta löysimme useita aiheeseen liittyviä tieteellisiä artikkeleita aikaisemmin informaation avulla löytämämme artikkelin kautta. Käytimme niistä muutamia. Kirjallinen työ painottuu teoriaosuuteen, mutta todellisuudessa työn toiminnallinen osuus suunnitteluineen, havaintomateriaalien valmisteluineen, tuokion toteutuksineen ja raportointeineen on vienyt suhteessa vähintäänkin yhtä paljon aikaa. Kehittämistyömme painotus olikin alusta lähtien oppimistuokion järjestämisessä.

Projektin käynnistyessä aihe valikoitui ja muotoutui spontaanisti keskinäisessä yhteisymmärryksessä. Idea esikoululaisille suunnatusta projektista oli alun perin ”villi heitto”, jota aloimme makustella ja kehittää eteenpäin. Huomasimme visioidemme olevan keskenään hyvin yhteneväiset. Mitä pidemmälle aihetta työstimme sitä enemmän siitä innostuimme. Projekti eteni sujuvasti ja ongelmitta. Lisäksi hyvä yhteistyö päiväkodin esikouluopettajien kanssa edesauttoi erityisesti toiminnallisen osuuden suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Oma innostuneisuutemme säilyi ja itse asiassa lisääntyi projektin aikana työn edetessä. Ennen kaikkea toiminnallisen osuuden suunnittelu ja tietotuokion havaintomateriaalien valmistaminen sekä tuokion toteutus tuntuivat mieluisilta, vaikkakin veivät harjoittelujaksojen ja muiden koulutöiden ohella aikaa ja voimavaroja varsin paljon. Oppimistuokion vetäminen innokkaille ja aktiivisille esikoululaisille oli hyvin antoisaa ja palkitsevaa.

Työn edetessä ja teoriaosuutta kirjoittaessamme totesimme aiheen olevan ajankohtainen ja palvelevan odotettua paremmin seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämistä

seksuaalikasvatuksen näkökulmasta. Seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistöiden markkinatilaisuudessa koululla keskustelimme useiden kävijöiden kanssa seksuaalikasvatuksen merkityksestä, tilasta ja tarpeellisuudesta. Oli merkille pantavaa, että monien vierailijoiden mielestä systemaattisen seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämistyön lisäksi olisi erityisen tärkeää kiinnittää huomiota riittävän varhain aloitettuun ikätasoiseen seksuaalikasvatukseen paitsi vanhempien myös yhteiskunnan taholta. Kuten kirjallisuudesta selvisi, seksuaalikasvatuksen toteuttamisen vastuun jakautumista ei ole määritelty (Shtarkshall ym. 2007) eikä varhaiskasvatusta ohjaavaan materiaaliin kuulu seksuaali- ja lisääntymisterveyden osalta tavoitteita (Opetushallitus 2010, Stakes 2005). Tutkimustieto tukee käsitystä varhaisessa iässä annetun, hyvälaatuisen seksuaalikasvatuksen merkityksestä henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin ja hyvän seksuaaliterveyden saavuttamisessa (Kirby – Lepore 2007). Mielestämme toteuttamamme tietotuokion kaltaiset toiminnalliset projektit eri muodoissaan voisivat palvella seksuaalikasvatuksessa myös muun ikäisiä lapsia.

Saavutimme tavoitteemme luoda malli lapsille suunnatusta lisääntymisterveyttä koskevasta tietotuokiosta ja testata sitä esikoulussa. Olemme tyytyväisiä lopputulokseen. Hyvä pohjatyö ja suunnittelu helpottivat varsinaisen tietotuokion toteutusta ja edesauttoivat sen onnistumista. Lasten innostuneisuus ja kiinnostus ja esikoulun henkilökunnan sekä markkinatilaisuudessa kävijöiden hyvä vastaanotto ideallemme ja työllemme huipensi projektimme ja rohkaisi meitä jatkamaan toiminnallisten tietotuokioiden kehittämistä. Suunnitelmissamme on hyödyntää tekemäämme työtä ja valmistamaamme mallia mahdollisuuksien mukaan jatkossakin. Toivottavasti myös tulevina vuosina valmistuvat kättilöt voisivat hyödyntää työtämme ideoidessaan omia seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen kehittämistöitään.

Lähteet

Brotherus, Annu – Hytönen, Juhani – Krokfors, Leena 1999. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. WSOY. Juva. 229 s.

Cacciatore, Raisa. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin: eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Opas vanhemmille. WSOY. Porvoo. 399 s.

Davies, Cristyn – Robinson, Kerry. 2010. Hatching Babies and Stork Deliveries: risk and regulation in the construction of children's sexual knowledge. *Contemporary Issues in Early Childhood* 11(3):249-262. Verkkodokumentti <http://www.worlds.co.uk/pdf/validate.asp?j=ciec&vol=11&issue=3&year=2010&article=3_Davies_CIEC_11_3_web> Luettu 23.4.2014.

Finan, S. 1997. Promoting healthy sexuality: Guidelines for infancy through preschool. *The Nurse Practitioner* 22, no. 10: 79–88. Abstract. Verkkodokumentti <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9355118>> Luettu 23.4.2014.

Helenius, Aili – Korhonen, Riitta 2008. toim. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. WSOY Oppimateriaalit. Helsinki. 236 s.

Hujala, Eeva 2002. Uudistuva esiopetus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 159 s.

Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.). 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Bookwell Oy. Juva 2011. 387 s.

Kirby, Douglas – Lepore, Gina. 2007. Sexual risk and protective factors: Factors affecting teen sexual behavior, pregnancy, childbearing and sexually transmitted disease: Which are important? Which can you change? Scotts Valley, CA: ETR Associates. Verkkodokumentti <<http://recapp.etr.org/recapp/documents/theories/RiskProtectiveFactors200712.pdf>> Luettu 23.4.2014.

Korteniemi-Poikela, Erja – Cacciatore, Raisa. 2010. Portaita pitki. Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Opas vanhemmille. WSOY. Juva 2010. 187 s.

Lummelahti, Leena 2001. Yksilöllinen esiopetus. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 225 s.

Opetushallitus 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2010:27. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere 2010.

Schneewind, K. A. 2001. Socialization and education: theoretical perspectives, in: Smelser NJ and Baltes PB, eds., *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, Amsterdam: Elsevier, 2001, pp. 14507–14513.

Shtarkshall, Ronny A. – Santelli, John S. – Hirsch, Jennifer S. 2007. Sex Education and Sexual Socialization: Roles for Educators and Parents. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* 39(2):116-119. Verkkodokumentti <<http://www.guttmacher.org/pubs/journals/3911607.pdf>> Luettu 23.4.2014.

Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 2005. 48 s.

Stone, Nicole – Ingham, Roger 2002. Factors affecting British teenagers' contraceptive use at first intercourse: The importance of partner communication. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* 34, no. 4: 191–7.

Stone, Nicole – Ingham, Roger – Gibbins, Katie. 2013. 'Where do babies come from?' Barriers to early sexuality communication between parents and young children. *Sex education* 13(2):228-240. Tilattu 16.12.2013

WHO. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki 2010. 61 s.

Suunnittelupalaveri Eskarissa 12.2.2014

”Käsikirjoitus”

- Ensiksi kerrotaan keitä olemme- tiedättekö mikä on kättilö ja mitä kättilö tekee? Esitellään naishahmo ja annetaan lasten nimetä se. Lapset saavat esitellä itsensä.

- Lähtökohta herne- hedelmöittynyt munasolu (”näin pieni sinäkin olet ollut”), Tarina voisi jatkua esimerkiksi lapsille osoitetulla kysymyksellä ”missä se siemen on alkanut kasvaa” tms, mistä päästään vauvan ”kohtiin” tai ”kehtoon” eli kohtuun jne. Tarvittaessa selitetään ”hedelmöitys” nisäkkyyden kautta (munasolu+siittiö)

- Mekko pois naisen päältä: naisella on vatsassa kohtu, joka on suunnitteen naisen nyrkin kokoinen, kohtu on vauvan ”oma koti” joka kasvaa vauvan kasvaessa
 - o otetaan ”raskauskiekko” esiin, kevät ja vauvan siemen

 - o kesä ja alkuraskauskohtu: *vauva kiinnitetään*: mitä vauva syö? Vauvalla ruokavarasto, jota kutsutaan istukaksi. *Istukka kiinnitetään*. Miten saa istukan kautta ruokaa? Kaikilla on napa! *Napanuora kiinnitetään*. Kerrotaan kehitysvaiheesta ja kierrätetään vastaavan painoista pehmoa lapsilla.
 - alkuraskaus: sydän sykkii

 - o Syksy ja keskiraskauskohtu: Mitä kohtuun tulikaan? *Lapset saavat kiinnittää vauvan, istukan ja napanuoran*. Kerrotaan kehitysvaiheesta ja kierrätetään vastaavan painoista pehmoa lapsilla.
 - keskiraskaus: pieni- muuten valmis, keuhkot ei vielä valmiit- vielä pitää kasvaa että pystyy hengittämään, vauva kuulee- varhainen vuorovaikutus

 - o Talvi/jouluaika ja loppuraskaus: *Lapset saavat kiinnittää vauvan, istukan ja napanuoran*. Miltä nyt näyttää? Vauva on valmis, ei enää tilaa kasvaa eikä liikkua paljon. Vauva valmis syntymään. Kierrätetään vastaavan painoista pehmoa lapsilla.
 - loppuraskaus: vauva kasvaa kokoa, pyöristyy, (keuhkot valmiit) valmis syntymään

Havaintomateriaali

- Kartongista valmistettu ja kontaktimuovilla päällystetty (odottavan) naisen hahmo
-
- Naisen hahmoon kiinnitettävät raskausmahat ja niille kutakin raskauden vaihetta (kolme) vastaavat kohdut
 - o pelkkä kohtu valmiina hahmossa
 - o alkuraskaus 2-3 kk tarrakiinnityksellä suoraan pelkän kohdun päälle
 - o keskiraskaus 4-5 kk ja raskausmaha tarrakiinnityksellä
 - o loppuraskaus 9 kk ja raskausmaha tarrakiinnityksellä

- Herne ja pieni kohtuun kiinnitettävä nasta kuvaamaan hedelmöittynyttä munasolua

- Kartongista valmistetut mittasuhteiltaan aitoa vastaavat kontaktimuovilla päällystetyt tarrakiinnitteiset sikiöt

- Kartongista valmistetut ja kontaktimuovilla päällystetyt istukat

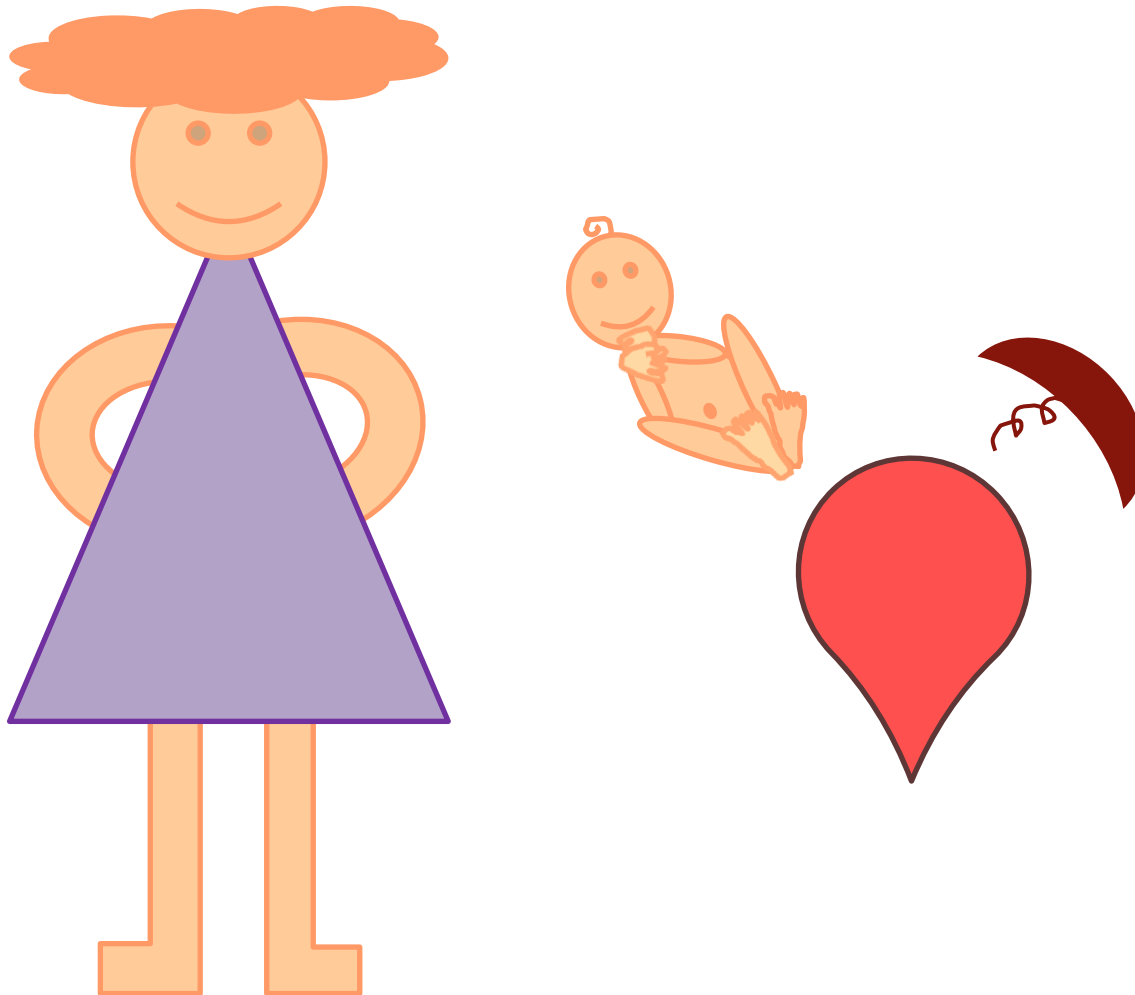
- Tarrakiinnitteiset villalangasta ja ohuesta vaijerista valmistetut napanuorat

- Kutakin kehitysvaihetta vastaavan sikiön painoinen pehmo

- Vuodenaika/kuukausikiekko havainnollistamaan raskauden kestoja

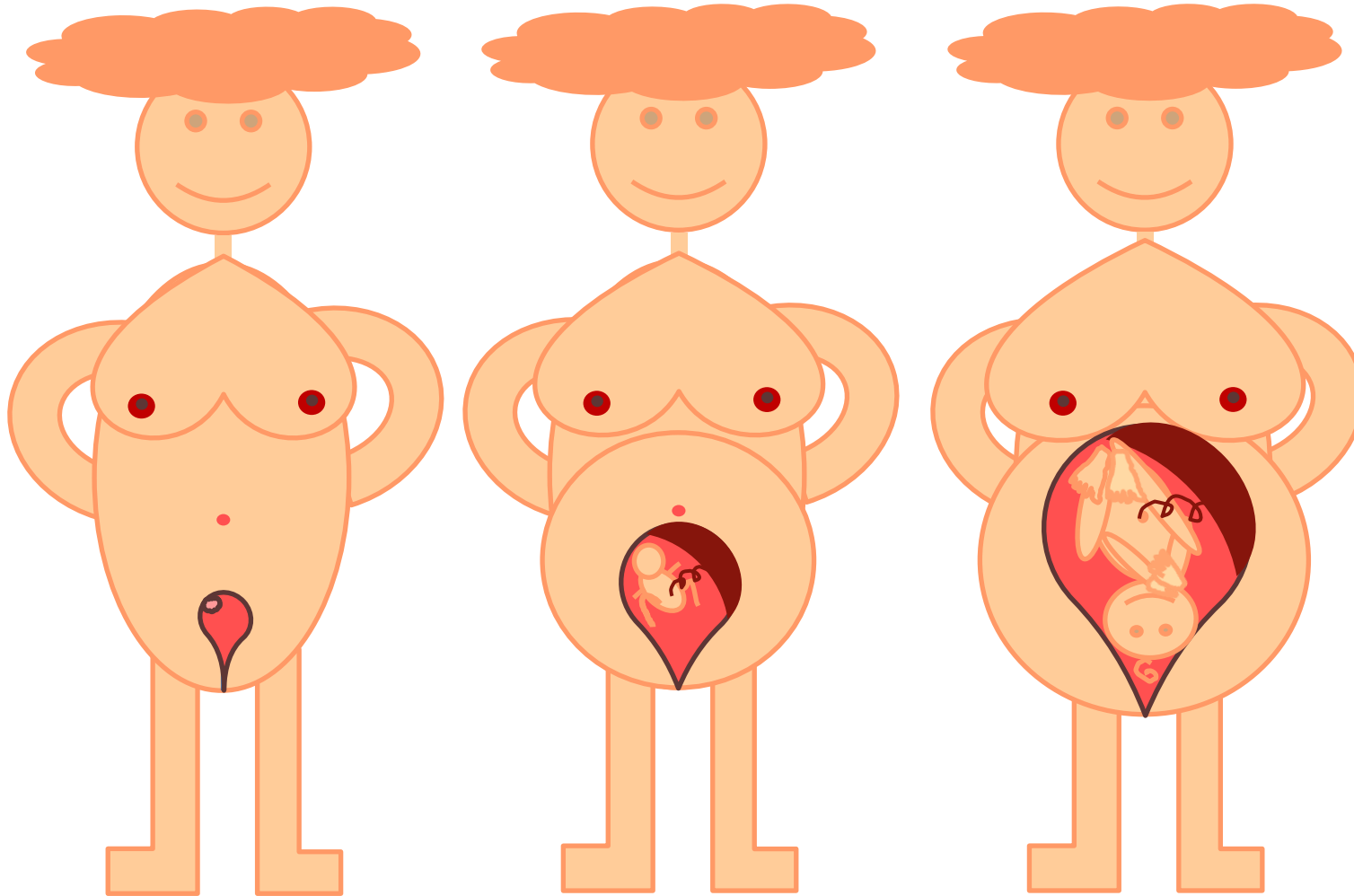
Hahmotelma oppimistuokion havaintomateriaalista 1/3

Nainen, kohtu, istukka + napanuora ja vauva

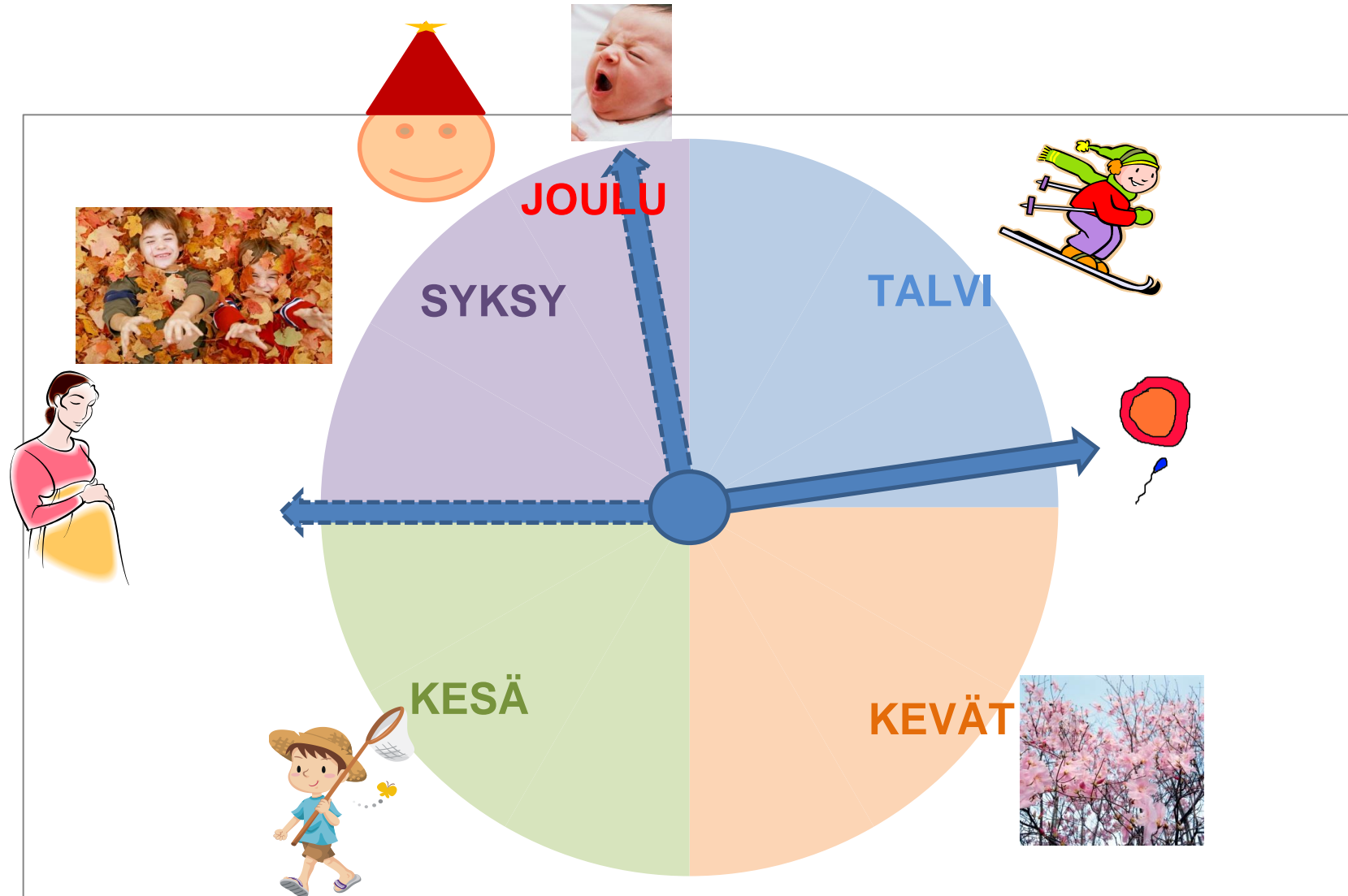
Hahmotelma oppimistuokion havaintomateriaalista 2/3

Odottava nainen raskauden eri vaiheissa

Hahmotelma oppimistuokion havaintomateriaalista 3/3

"Raskauskiekko"

Havaintomateriaalien askartelua

Havaintomateriaali esillä päiväkodissa

Esikouluopettajan palaute

Yhdeksän kuukautta eskarilapsen silmin

Tietotuokio Päiväkoti Vuorilinnan esiopetusryhmä Eskareille
Kättilöopiskelijat Maiju Korteniemi ja Aino Leppänen, Metropolia AMK
16.4.2014

1. Oliko tuokio ikätasoon nähden onnistunut
 - a) sisällöllisesti? Tuokio onnistui erinomaisesti. Vaikka teema ”yhdeksän kuukautta eskarilapsen silmin” ei ole helpoimmasta päästä selittää 6-vuotiaille lapsille, mielestäni tuokiossa oli onnistuttu tuomaan tärkeimpiä asioita konkreettiseksi ja lasta lähelle (vauvan siemen on herne, istukka kuvailtiin ruokavarastoksi jne)
 - b) toteutustavaltaan? Tuokio oli erittäin konkretisoiva ja lapset sitoutuivat toimintaan. Myös se, että lapset saivat osallistua tuokioon esim. kiinnittämällä napanuoran vauvan ja istukan välille, piti heidän mielenkiintoaan yllä.
 - c) tiedon/asian määrää ajatellen? Uutta tietoa tuli sopivissa määrin ja vaikeimpia termejä, kuten ”istukkaa” kerrattiin useamman kerran ja lapset oppivat sen.
2. Onnistuttiinko tuokiossa aktivoimaan/osallistamaan esikoululaisia? Kyllä onnistuttiin. Lapset esittivät kysymyksiä ja keskustelivat aiheesta niin innokkaasti, että ajankäytön suhteen keskusteluja joutui jo rajaamaan.
3. Oliko käytetty materiaali havainnollistavaa/onnistunutta/ikätasoon sopivaa? Materiaalissa oli hyvin otettu huomioon lasten ikätaso, jolloin havainnollistavaan materiaaliin oli laitettu vain sellaisia asioita, jotka olivat käsittelyn kannalta olennaisia.
4. Vapaa sana ☺

Erittäin kiinnostava ja hyvin konkretisoitu esitys! kiitos hurjasti ☺

Seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistöiden markkinatilaisuus

